

МОВЛЕННЕВА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МОВЛЕННЕВА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

В статті розглядаються основні мовленнєво-педагогічні засоби впливу на учнів з метою розвитку їх загальної і соціальної культури з погляду на їх індивідуально-особистісних задатків і намірів. Суть основних умов полягає в реалізації і здійсненні продуктивного спілкування, виконання різних видів самостійної роботи, участі в ролевих іграх.

Ключові слова: мовленнєва культура, педагогічні умови, соціальні умови, педагогічна проблема.

ЯЗЫКОВАЯ КУЛЬТУРА КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Кравцова Л.О., Манойло И.С.

В статье рассматриваются основные педагогические и социальные средства влияния на студентов с целью формирования их языковой культуры с учетом личностно-индивидуальных предпосылок и намерений. Сущность основных условий успешной социально-педагогической работы являются: положительное общение, выполнение разных видов самостоятельной работы, участие в ролевых играх.

Ключевые слова: речева культура, педагогічні умови, соціальні умови, педагогічна проблема.

LANGUAGE CULTURE AS A SOCIAL AND EDUCATIONAL PROBLEM

Kravtsova L, Manoilo I

The article examines the basic educational and social resources for the influence on the students to form their linguistic culture, taking

into account personal and individual assumptions and intentions. The essences of the basic conditions for successful social and educational work are positive communication and execution of different types of independent work, participate in role-playing games.

Key words: language culture, pedagogical conditions, social conditions, pedagogical problem.

Провідні вчені по темі мовленнєвої культури учнів і студентів розглядають основні питання школи і ВНЗ з погляду їх лексико-граматичної та формальної граматичної грамотності, не пов'язуючи їх з розв'язанням реальних соціальних і педагогічних питань. Залишається поза увагою умови індивідуальної роботи з дітьми й студентами. Тому, що ця тема не тільки не розробляється, але, як правило, й не згадується, то спостерігається обмеженість випускників у виборі мовленнєвих засобів для розв'язання своїх соціальних проблем, такий стан пояснюється тим, що, як у середній загальноосвітній школі, так і у вищих навчальних закладах, основними формами навчання і виховання є колективні форми: урок, лекція, практичне чи семінарське заняття, загальні збори, класні години і т.п. Перевантаження навчального процесу фактичним матеріалом за рахунок введених нових курсів теж гальмує індивідуальну роботу. В той же час відсутність у педагогів знань про особливості морально-духовного розвитку проблемних і обдарованих учнів, про методику роботи з ними ускладнюють увесь процес освіти взагалі, що гальмує науково-технічний прогрес. Часто порушується дисципліна, виникають конфлікти. В той же час проблема природи й сутності кожної особистості та всіх людей є зацікавленість у різних учених і стає предметом вивчення, аналізу, діагностики з боку окремих галузей наукових знань. Універсальною для всіх стає педагогічна наука, бо вона дійсно торкається кожного, стає корисною своєю інформацією про можливості використання гуманітарних і соціальних наук в інтересах усього суспільства, стає особистісно-орієнтованою. Через слово, спілкування, процес навчання діти й дорослі відкривають можливості уникнення хвороб, епідемій, можливих природних катаклізмів. А творчий пошук природознавців К.А. Гельвеція, В.І. Вернадського,

І.І, Мечнікова розкривають можливості зміцнення і збереження довкілля за допомогою позитивних знань, доброзичливої поведінки та навіть самих поблажливих намірів.

Вчені, філософи і психологи, педагоги й соціологи, медики й астрологи, досліджуючи природу впливу слова на дітей і дорослих, торкалися різних її аспектів, але так і не дійшли до спільних висновків, крім одного: так проблема існує, і що саме формування мовленнєвої культури особистості забезпечує розвиток науки, техніки, літератури, мистецтва та дають поштовх прогресу в різних галузях виробничої та духовної діяльності, зменшує ризики конфліктів, напруги. Та й світ рятує Краса й саме усвідомлення Краси. Переконати в цьому може не тільки слово але й голос, манера говорити, слухати.

Щодо стану розробленості теми, то в сучасній літературі представлено аналіз таких трьох напрямків, а саме:

- постанова голосу;
- розвиток мовленнєвих здібностей дітей і дорослих;
- розвиток потенційних ознак обдарованості в різних галузях мистецтва та особливу оригінальну, самостійну манеру суджень, неординарність розв'язання різних проблем, чітку спрямованість на певну діяльність, високий рівень зацікавленості в результаті;
- розвиток красномовства.

Показником мовленнєвої культури особистості взагалі є постійні високі досягнення в оволодінні знаннями в школі та ВНЗ, що поєднуються з високим рівнем пізнавальної активності, участі в різних конференціях, літературних студіях, гуртках художньої творчості.

До основних показників значення мовленнєвої культури учнів і дорослих відносять низку показників їх пізнавальної діяльності й дисципліни (поведінки), якими є:

- культура мовленнєвої діяльності зміцнює впевненість і поблажливість, учнів і дорослих, та забезпечує почуття себе такими, яких розуміють батьки, вчителі, однокласники. Вони часто проявляють вибіркоче ставлення до різних людей та віддають перевагу одним, але недооцінюють інших, пояснюючи це їх обмеженістю;

- мислення дорослого і дітей нерозривно поєднано з мовленням і мовою. Думка, ідея не може ні виникнути ні виразитись без слова,

мови, мовлення. Людина думає словами, відмовляється від пропозицій, заперечує, оцінює словами. Діти, як правило, не вписуються в загальні стандарти. Вони з трудом знаходять слова для вираження своїх думок;

- читання книг, проведення експериментів (іноді без дотримання необхідних заходів безпеки чи правил) породжують постійні й складні запитання, на які важко дати вмотивовані відповіді без чіткого володіння культурою мовлення. Ніхто не навчає батьків і немає відповідних вимог до вчителів щодо морально-педагогічної урівноваженості, стриманості, уміння і готовності розуміти мовлення іншого, попередити непорозуміння, запобігти можливі конфлікти. Культура мовлення передбачає і знання і уміння висловити їх, щоб запобігти чи прискорити якісь дії.

Успіх роботи з учнями і дорослими потребує не тільки творчого вчителя, добре вихованого, урівноваженого, з високим рівнем психологічної і педагогічної кваліфікації. Безумовно, що від педагога вимагається досконало володіти змістом спеціальних програм та мати широкий обсяг знань про природу людської і дитячої обдарованості. Тому однією з умов успішної роботи є високий рівень мовленнєвої і мовної культури, щоб впливати на стосунки, змінювати поведінку. Вміння спілкуватися з талановитими й девіантними дітьми, організувати навчально-пізнавальну й виховну діяльність з урахуванням особливостей кожного учасника навчального процесу, що допомагає спільній діяльності, взаєморозумінню, уникнення напруги. Культура мовлення, спілкування забезпечує ефективність дійової системи підготовки майбутніх спеціалістів до роботи, вимагає уміння впливати на розвиток творчих взаємовідносин.

Протягом тривалого періоду нами з'ясовуються, які педагогічні умови можуть успішно впливати на формування мовленнєвої культури. В ході дослідження ми все більше переконувались, що основним фактором позитивного розв'язання навчальних і виробничих завдань і культури мовлення. Спілкування як процес багатоплановий та такий, що постійно впливає на формування міжособистісних стосунків, допомагає чи гальмує процес навчання і освіти, успіхи в спільній діяльності формує уміння взаємодії, адаптації до ситуації. Спілкування є постійною і необхідною умовою спільної діяльності. Воно передбачає обмін

інформацією, вироблення спільних дій поведінки, визначення способів діяльності та гармонізації взаємодії. Спілкування – це форма взаємодії і взаємовизначеності, що вимагає від усіх учасників зважених форм самовираження. Комунікативні вміння культурної людини значно знижують ризики створення екстремальних ситуацій. У зв'язку з цим нами вивчались якості можливостей взаємовпливу засобами мовленнєвої культури. Про настрої й наміри людини можна здогадатись із його мовленнєвої діяльності. Нами визначено оптимальні підходи до мовленнєвих повідомлень у трудових процесах на рівні прийняття рішень. Міжособистісні стосунки, які часто формуються під впливом мовленнєвих дій, впливають на хід і результати спільної діяльності. Підкреслюючи значення звучання голосу, підбору лексичного матеріалу, дотримання пауз, звертання у формі, що виражає повагу, віру й довіру до слухачів, можна домогтись визначення єдності дій при виконанні певних завдань. Що, безумовно, приваблює учасників до подальшої спільної діяльності. Найважливішим завданням були такі, які зарані оголошувались, що допомагало досягненню мети. Особливо для усіх учасників є важливим устанавлення контактів. Для цього ми навчаємо, як добирати різні форми звертання, яку інформацію слід повідомити, щоб успішно встановлювався контакт та взаємопорозуміння. Щоб до всіх учасників колективу ставились керівники з розумінням, ми формували наміри (установки) на підтримку, щоб нейтралізувати переживання певних труднощів. До всіх учасників звертались, акцентували увагу на необхідності координації дій шляхом доброзичливої поведінки, повідомлення цікавої інформації, встановлення позитивного мікроклімату доброзичливого характеру мовлення.

Мовленнєва діяльність як процес устанавлення позитивного спілкування розглядається нами як умова спільного виконання різних навчальних і виробничих завдання. Крім того, високий рівень культури мовлення викликає цікавість до мовця, готовність до взаємодії, підтримки, бажання працювати в одній групі колективно розв'язувати поставленні завдання. Основними з них є такі, як готовність відмовитись від крику та постійно шукати спокійну, затишну тональність мовлення. Розуміння переваг урівноваженої, спокійної манери мовлення створює для усіх учасників захисні механізми, дисциплінованість, упевненість

у своїх переможних мотивах і діях. Наша практика виявила протиріччя між наявним і необхідним рівнем сформованості культури мовленнєвої діяльності старших, молодих, керівників і рядових членів команди, що й підкреслює, що формування мовленнєвої культури є загальною педагогічно-соціальною проблемою.

До важливих умов впливу на культуру спілкування і мовленнєву грамотність належать такі, як знання про нормативні кризи в розвитку особистості, довіра до можливості пошуку, спільної успішної діяльності, дисциплінованість, поблажливість та пошук педагогічних умов їх подолання.

Щодо названих умов, то в цих проявах спостерігаються дисгармонія розвитку дітей, підлітків, юнаків, й дорослих; у здібностях, що генетично закладені та які розвиваються прижиттєво; в творчому потенціалі особи, який реалізується через процес мовленнєвої діяльності.

Можна зробити висновки про те, що для позитивного впливу на мовленнєву діяльність учнів і всіх інших можна скористатись прослухуванням улюблених літературних творів і зразків народної творчості у виконанні видатних майстрів слова. В школі № 6 та університетському ліцеї до процесу впливу на мовленнєву культуру учнів запрошуються театральні працівники, автори окремих спектаклів, режисери, готуються спеціальні вистави-лекції, проводяться рольові ігри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1136 с.
2. Крутецкий В.А. Психология. – М.: Просвещение, 1989, с 154-176.
3. Нечепоренко Л.С., Куліш С.М. Педагогічна освіта в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. (До 166-річчя кафедри педагогіки). Монографія. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 212 с.
4. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента. Монографія. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 180 с.
5. Пасинок В.Г. Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя. Монографія. Х.: ІМІС. – 2001. – 280 с.
6. Пасинок В.Г. Мовна підготовка студентів як загально педагогічна проблема. – Х. – 1999. – 154 с.